

הספטהמבר 2012 יצא נירה ומשפחתה למסע שורשים בעקבות נני הוריה.
מדפיט הקאית מופא חומר רקצ נירה אספה על צירו של אביה ואחיו יחיאל,
ורשאים שכתבה מן המסע עמנו.

דומברובה גורניצה

Dambrova Gorniza

העיר דומברובה גורניצה הינה חלק מהאזור התעשייתי של זגלמביה, ובעיקר הייתה עיר של מכרות פחם.

העיר הייתה מחולקת לשניים: חלק אחד נקרא הוטה בנקובה והשני רדן. בין השניים הפריד מכרה עזוב. היא נבנתה על יסודות של כפר שנקרא זגושה, הפרבר בו התגוררה משפחתה של חיה גרינוולד (לימים - פלבס, אשתו של יחיאל).

היהודים הראשונים החלו להתיישב בעיר בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה העשרים. רובם התיישבו ברדן.

הרחוב הראשי של רדן נקרא על שם המלכה ידוויגה (שבו במספר 40 הבית של משפחת פלבס, במספר 39 התגורר שמעון רוזנבלום, במספרים 38 ו-36 משפחת שליפקה) מרחוב ידוויגה התפצלו סמטאות קטנות.

כנראה שמשפחות פלבס-רוזנבלום-שליפקה התגוררו ברובן ברדן, ברחובות סמוכים זה לזה.

רבקה, שנישאה ליוסף גרינוולד, התגוררה ברחוב 3 במאי מספר 6. גם משפחת שלמק בורנשטיין, ואולי גם איסר לביא התגוררו באזור זה.

היהודים עסקו בעיקר במסחר ובמלאכה, ונתנו שירותים לעובדי המכרות. רק בתחילת המאה העשרים נפתחו בעיר שירותים קהילתיים יהודיים כמו בית עלמין, בית כנסת וספריה ציבורית.

לאחר מלחה"ע הראשונה החלו לפעול בה תנועות ציוניות כמו המזרחי, השוה"צ, פועלי ציון שמאל, גורדוניה, החלוץ.

ערב מלחה"ע השנייה מנתה העיר כ-40000 נפש, מתוכם כ-6000 יהודים. עם סיום המלחמה ניצלו כ-300 מיהודי דומברובה, בעיקר מבין אלה שנשלחו מהגטו למחנות עבודה. בגמר מלחה"ע השנייה התקבצו חלק מהניצולים באזור רדן וביניהם גם יחיאל, שימק, וחיים קריסטאל (שהיה עם שימק במחנה ובמחבוא).

לפי עדויות המצויות בספר שיצא לזכר הקהילה היהודית בדומברובה, וכן משיטוט באינטרנט, ניתן לקבל איתור חלקי של מספר מוסדות חשובים:

ב-1912 נבנה בעיר **בית הכנסת הראשון**, כנראה רחוב שופנה.

בטיול ברחוב זה אין כל זכר לבית הכנסת או לבית יהודי. בזמן המלחמה הפך מבנה בית הכנסת למחסן גרוטאות. באתר על העיר מצוין שבית הכנסת נמצא בפינה של הרחובות

.Okrza & Sienkiewicz

בית העלמין היה ליד רח' יאברובה. הוא נבנה רק בשנת 1929, לפני כן נקברו יהודי העיר בסוסנוביץ.

בית העלמין היה מוקף חומה. באתר על העיר מופיע גם בית עלמין שממוקם, או היה ממוקם ברחובות: **Ul. Wolka 5 on Ul. Mydlicc**. בת הדודה של שולי- ברכה - שחזרה באמצע אוגוסט ממסע לדומברובה, מספרת שביקרה בבית עלמין יהודי שנותר ללא פגע. הוא נמצא בעיירה סמוכה לדומברובה ששמה **CZELADZ**. שם היא מצאה ברישומים קבר של גיטל פלבס.

מבית הקברות, שנחרב ע"י הגרמנים, נותרו מצבות בודדות. משרידי המצבות הוקמה יד זיכרון קטנה, ביוזמה של עו"ד מקומי ששמו **Zenon Chmielewsky**. המצבה הוקמה בשנת 1993. יש בה מנורה ושלט המציין שבעבר היה כאן בית עלמין יהודי. באתר העיר יש מפה המציינת את מיקום יד הזיכרון. זה קרוב להצטלבות הרחובות

.Ludowa & Zarowa

מביקור באתר ושיטוט בכר הדשא המקיף אותו ניתן עדיין לראות חלקי מצבות עם כתובות בעברית. בסמיכות ליד הזיכרון נבנה פארק משחקים לילדים, כנראה בחלקו על אזור בית הקברות.

בניין הקהילה היהודית היה ברחוב פולנה.

קן השומר הצעיר היה בית לכל בני משפחת פלבס (ללק, יחיאל, פרומה, ישראל, מוטק וגלה). מהעדויות ברור שהקן היה בבתיים שכורים ונדד ממקום למקום. ב-1927 הוא היה, כנראה, ברח' שקולנה, אח"כ ברח' קרוטקה וברח' 3 במאי. עד לפרוץ המלחמה הוא פעל, כנראה, ברח' קרוטקה. בעזרת המתורגמנית הלכנו לאורך רח' 3 במאי, וכן עברנו ליד רח' שקולנה, אך לא ניתן היה לאתר מקום מדויק בהעדר כתובת מלאה. בסיור בעיר נמחה כל זכר לגיטו שהיה בעיר, ולכל בניין שהיו בו חיים יהודיים כמו בית הקהילה, בתי ספר המזרחי ותרבות, בתי מדרש וכו'.

קיבוצי הכשרה באזור: אזור סוסנוביץ / סבירצה היה בסמואטיץ, ובמקביל גם בצ'נסטחובה, בה שהתה גם הכשרת קיבוץ "בניר".

יהדות דומברובה בשואה

העיר מנתה כ-50000 נפש ערב המלחמה. היהודים היוו בה כ- 10 % ? (יש נתונים שונים, חלק מדברים על 1/3).

הגרמנים נכנסו לעיר כבר ביום השני למלחמה, אך רק באביב 1940 חוייבו כל היהודים לשאת סרט לבן עם מגן דוד כחול על זרועם השמאלית. הגטו הוקם בעיר באביב 1941. אולם מכניסת הגרמנים לעיר החלו הרדיפות, המשלוחים לעבודה ולהשמדה, רעב וסבל.

רבים מצעירי העיר נשלחו למחנות עבודה בגרמניה. כ- 2000 הועסקו בתעשיית הציוד

לצבא המקומי, תעשייה שהופעלה ע"י המקומיים. היודנראט דאג לספק לגרמנים עובדים מתוך הגיטו. נשים הופנו לעבודות מטבח וניקיון. הגברים לעבודות קשות כמו פינוי שלגים, סחיבת המתים ושריפתם. החיים היו קשים, והאלמנט השולט היה הרעב. הגטו הוקם באזור צר שנקרא מייעסקא, ושכן ליד בית הכנסת הגדול. במקביל לגטו בדומברובה הוקם גטו שרודולה בסוסנוביץ, שבו רוכזו יהודים מכל רחבי זגלמביה, (אזור שלפני המלחמה היו בו כ- 100000 יהודים). כאשר חוסל הגטו בדומברובה פונו 1000 הנותרים לגטו שרודולה, ומשם נשלחו להשמדה בקיץ 1943. נקודות הריכוז של היוצאים לעבודה או להשמדה היו ברחוב שופן, באזור שכונה "בייבה" (רח' מייעסקא).

המשלוחים לאושוויץ החלו ב- 5.5.1942, אז נשלחו 630 יהודים להשמדה. ב- 12.8.1942 היה משלוח שני להשמדה באושוויץ. ייתכן וחלק ממשפחת פלבס נכלל במשלוח זה. באותה עת פעלו בבירקנאו תאי גז קטנים יחסית, שנקראו הקרמטוריום הלבן והאדום. באותו זמן הרכבת טרם נכנסה לתוך בירקנאו, והמשלוחים הגיעו לתחנת הרכבת של העיירה אושווינצים, ומשם הובלו, (כנראה ברגל), מי לעבודה לאושוויץ 1, ומי להשמדה לבירקנאו.

המוצאים להורג לא נרשמו, לכן אין פרטים בארכיב של אושוויץ לגבי גורלם. המיועדים לעבודות כפייה נרשמו כאסירים, צולמו ותועדו. מאוחר יותר את מקום הצילום תפס קרקוע המספר. בשנת 1944 נבנתה מסילת הברזל שנכנסה ישירות לבירקנאו, שם הורדו הנותרים מהמסע הנורא לרחבת הסלקציה, ורובם נשלחו ישירות משם לתאי הגזים. באותה עת פעלו כבר תאי הגז והמשרפות החדשות שהיו "מסוגלות" לעמוד בלחץ המשלוחים הגדולים של יהדות הונגריה. הקרמטוריום הלבן והאדום הושמדו ע"י הנאצים וניתן היום רק לראות מרחוק את המקום בו עמדו.

באקציה של אוגוסט 1942, שכנראה כללה כ- 1200 נפש, נכללו בעיקר זקנים, נשים הרות וילדים. בשנת 1943 כבר הייתה העיר נקייה מיהודים.

היה בניין שעמד ברחובות **Gruszczynskiego & Strzemieszzyce** 8 שבו השתמשו כקנטינה לראשי הקהילה הזקנים בגטו. הבניין נהרס עקב מצבו הרעוע, אך בשנת 1995 שמו שלט להנצחת זכרם של יהודי הגטו. השלט נמצא בצומת הרחובות **Towarowa & Gruszeznskiego**. (זה כנראה אותו רחוב אך כתוב קצת שונה..)

קן השוה"צ בשואה - כשנכבשה העיר היה בה קן פעיל ותוסס של השוה"צ וקינים של תנועות נוער נוספות. חלקם גויסו במצוות היודנראט לעבודה עבור התעשייה הגרמנית-עבודה שאליה התנדב ללכת גם יחיאל פלבס ז"ל.. תוך זמן קצר הסתבר למגורשים שהמשלוחים הם לא רק לעבודה אלא גם להשמדה.

באותה עת הגיעה לאזור טוסיה אלטמן, ממנהיגות מרד גטו ורשה. היא אמרה לאנשי ה"שוח"צ ולצעירי העיר שהעברת היהודים למחנות עבודה היא אחיזת עיניים, ושבעצם כולם נשלחים להשמדה באושוויץ, שהייתה עיירה קרובה מאוד לעירם. בעקבות ביקור זה, קמה בזגלמביה תנועת התנגדות שבראשה עמדו 2 צעירים מהשוח"צ. הם ניסו לעורר את היהודים לא ללכת למשלוחים, וחפשו דרך להשיג נשק ולהתאמן עימו. באוגוסט 1942 מבקר בסוסנוביץ מרדכי אנילביץ ופוגש את הקבוצה השומרית שבהנהגת תנועת ההתנגדות. הוא מאיץ בצעירים להשיג תעודות של פולנים כדי לעבור לפרטיזנים, תומך בהתנגדות ליוזנראט ובגילוי האמת למי שעדיין בחיים, כלומר: שמי שנשלח מגיע להשמדה ולא לעבודה. הוא סיפר להם על תאי הגזים ועל ההכנות למרד בגטו ורשה. למרבה הצער הרדיפות אחרי ראשי ההתנגדות נהלו ע"י היוזנראט, שאף דאג להסגיר את הצעירים לגרמנים, שם עברו מסכת עינויים שהסתיימה בד"כ במוות. סופם של אנשי היוזנראט היה כשל שאר פליטי גטו דומברובה - הם הועברו לגטו שרודולה ומשם נשלחו לאושוויץ בסוף 1943.

משפחת פלבס

כאמור, משפחת פלבס התגוררה בדירה שכורה שהייתה ממוקמת ברחוב המלכה ידוויגה 40 שברובע רדן. סבא, משולם פלבס, יליד 1886, גויס לצבא הפולני, וכששחרר נישא לחיה ליבה. הוא התפרנס למחייתו כעגלון ונתן שירותים לעובדי מכרות הפחם. המשפחה חיה בעוני, על כך מעידים גם הדברים שכתב שלמק לזכרו של ללק. סבא נפטר ב- י"ז בסיון תרע"ו (1936). להוריו קראו בנימין יששכר ופרומה אסתר. הוא היה אחד משמונה ילדים.

סבתא, חיה - ליבה פלבס, ילידת 1892, נולדה ב- **awiercie, Silesia** להוריה רבקה שליפקה ושמואל שליפקה. אימה נפטרה בסמוך ללידתה, אביה נישא בשנית לאישה בשם פרימטה שליפקה. חיה היא אחות לשורה, איציק ומוזיק, ואחות למחצה של רוחלה. היא נרצחה באושוויץ באוגוסט 1942.

בעת ביקורנו בדומברובה, איתרע מזלנו וזכינו לשוחח עם בעל הבית הפולני שמשפחתו קנתה את הבניין בה שכרה משפחת פלבס את דירתה. מסתבר שהבניין הוא ממש בעל ערך היסטורי. הוא היה שייך ליהודי הראשון שהתיישב בדומברובה. שמו של אותו יהודי היה אברהם מדבויניק (כלומר השורש הוא מהמילה דבש בפולנית, כי הוא השתכר ממכירת משקה העשוי מדבש שמכר לכורים). אותו יהודי מכר את הבניין בשנת 1928 למשפחה פולנית ששמה שבצקי. צאצאי המשפחה הם בעלי הבית עד היום. למשפחת שבצקי הייתה קצביה, (שנמצאת עד היום בחצר הפנימית של הבניין), אטליז בצד הפונה לרחוב. הם עצמם גרו באותו בניין בקומה השנייה. חלק מקומה זו חילקו לדירוניות זעירות אותן השכירו לחמש – שש משפחות של יהודים דלי

אמצעים. כל דירה כזו כללה חדר ומטבחון וזהו.. שירותים, מקלחת ושאר צרכים היו למטה בחצר הפנימית, שבה כנראה התנהלו רוב החיים. עדיין יש בחצר מבני מחסן ישנים. לפני המלחמה היה מעבר בין הרחוב לחצר הפנימית, אך כשהגרמנים כבשו את העיר הם יישבו בבניין פולקסדיוטשה¹, סגרו את המעבר וגם שינו חלק מהמבנה הפנימי. גרם המדרגות והעלייה לעליית הגג נשמרו.

כמובן שכל אותה תקופה הבניין לא היה שייך למשפחת שבצקי. המבנה המשיך להיות מולאם גם בכל שנות השלטון הקומוניסטי. הוא הוחזר לרשות המשפחה רק בתחילת שנות ה-90. בעלי הבית עיצבו מחדש את החלל הפנימי, אך לא נגעו במעטפת החיצונית, ולכן הוא נראה בניין מאוד ישן. המרפסת המפורסמת מהצילום של רועי עדיין קיימת, אך למרבה הצער היא מכוסה כעת בפרסומת.

בעל הבית הנוכחי הרשה לנו לעלות לתוך הדירה עצמה. עלינו נפעמים בגרם המדרגות הישן, נכנסנו בחדרת קודש לדירה, פסענו במקום המיוחד הזה שבו חיו בני משפחתנו, הדלקנו נר ואמרנו קדיש.

ישבנו בחצר בניסיון להרגיש מה היה פה פעם.. כדי להוסיף על עוצמת החוויה סיפר מר שבצקי שהבניין הצמוד למס. 40, כלומר 38, היה שייך למשפחת שמעון שליפקה (בן דוד של ללק, שמעון.. פוטי, הינדה). הוא נהרס ובמקומו יש היום כביש. בית מס. 36, שגם היה שייך לשליפקה, עומד על כנו, כפי שהיה אז...

יש לציין שכל הצד של המספרים הלא זוגיים ברח' קורלובה ידוויגה גולח בשנות ה-70, כאשר הכביש הורחב ועבר להיות דו מסלולי, ולכן לא יכולנו למצוא את הבית של שימק. אולם ממרפסת הדירה של משפחת פלבס ברור שזה היה ממש ממול, על הפינה של רח' 1 במאי.

אבא, אליעזר-יוסף (ללק) פלבס, נולד ב- 5.8.1911. הוא למד בבי"ס יסודי המזרחי. ככל הידוע הוא למד שמונה כיתות בלבד. בין בני דודיו יש שהמשיכו לימודיהם בגימנסיה תרבות.

אבא היה איש השומר הצעיר, עבר את ההכשרה בצ'נסטוחובה, חזר לעיר כדי לסייע בפרנסת המשפחה ובהנהגת הקן. הוא עלה לארץ בספטמבר 1938, נפטר בעין השופט ב- 5.3.1984.

יחיאל, אחיו, יליד 10.10.1915, חבר השוה"צ מגיל 13. כשללק עלה לארץ הוא נשאר הבן הבכור והמפרנס, ועבד בחנות לחומרי בניין, שם המשיך לעבוד במחסן עד 1940, ואז הוא מתנדב לצאת לעבודה. הוא נשלח למחנה בלאמה שבשלזיה עילית, שאז הייתה חלק מגרמניה. לאחר מכן הוא מועבר למחנה ויזאו בשלזיה תחתית, שם עבד כשנתיים בהקמת ביח"ר לעיבוד נחושת. הוא שורד מספר סלקציות. בקיץ 1944 הוא מועבר לבונסלאו, לעבודה בביח"ר להרכבת מטוסים, שם הונהג משטר של

---

¹ פולקסדיוטשה – גרמנים שמוצאם מחוץ לגרמניה

מחנה ריכוז.

באותה תקופה יחיאל חלה באולקוס ולא היה מסוגל לקלוט מזון. הוא היה חולה מאוד ורופא המחנה דאג לו ובישל עבורו דייסה. שרה מספרת שאותו רופא חשב בתחילה שיחיאל מתחזה, אך כשהתברר מה חמור מצבו דאג לתת לו 3 ימי מחלה, ומיד לאחר מכן עוד ועוד ימי מחלה, כך שהוא לא יהיה חייב ללכת לעבודה.

בתחילת 1945 כבר החלו לשמוע את הפצצות האווירונים ורעם התותחים. ב- 11.2.1945 מפנים הגרמנים את האסירים הבריאים. יחיאל, שהיה חולה מדי, נותר מאחור במחנה שכל שומריו הגרמנים נטשוהו. טנקים רוסיים משחררים אותם למחרת. יחיאל שוקל אז 30 ק"ג! בדרך נדודים ארוכה ומתישה הוא מגיע בחזרה לדומברובה. הוא חוזר לגור בדירה שברח' ידוויגה 40, ובה הוא פוגש את שמעון רוזנבלום, אדג'ה לדרמן (לימים רוזנבלום), ואז גם פוגש את חיה ז"ל.

הוא מגלה שממשפחתו לא נותרה נפש חיה, ומחליט להתחיל את המסע לארץ, אליה הגיע ב- 3.10.1945. יחיאל נפטר בעין השופט ב- 28.12.1990.

פרומה, ילידת 1918, (נולדה בט"ו בשבט תרע"ח). נרצחה באושוויץ ב- 1943.

מרדכי (מוטק), יליד 1920, בסוף 1940 או תחילת 1941 נשלח עם עוד 150 מיהודי דומברובה למחנה עבודה. בסופו של מסע מפרך ברכבות מגיע למחנה קליינמנגסדורף. מאחר והיה נגר במקצועו עבד שם בנגרות. יחיאל עוד הספיק לראותו פעם אחת במחנה. לפי עדות של חיים קריסטאל (שהיה עם שימק במחבוא), הוא היה חלק מחבורת דומברובאים שהתלכדה כקולקטיב במחנה. שרה מספרת שמוטק נפטר מטיפוס במחנה דאכאו, במאי 1945, כשבועיים לפני תום המלחמה.

ישראל פלבס, יליד 1923, נרצח באושוויץ ב- 1944.

בארכיון באושוויץ 1 מצאנו שיש רשומה של אסיר בשם ישראל פלבס (**PLAWES**). לפי רשומה זו הוא יליד 1924 ונאסר בעיר בנדין ב- 5.3.1943. הוא נשלח כאסיר לעבודה בביח"ר ששמו **BLEHAMMER**, וסופח באפריל 1944 למחנה אושוויץ. לכן נרשם כאסיר המחנה ב- 1.4.1944. חלק מהפרטים שרשומים בטופס שונים מפרטי המידע הידועים לנו. ננסה להמשיך ולבדוק במי המדובר.

גלה (**GELA**), בת הזקונים, ילידת 1929. קרוב לוודאי שהייתה במשלוח של יהודי הגטו שנשלחו לאושוויץ ב- 26.8.1942. אולי יחד עם סבתא חיה? היא נרצחה באושוויץ ב- 1943 והיא בת 14 בלבד.

יהי זכרם ברוך!

נציין שזכינו גם לראות את הבניין בו התגוררה רבקה גרינוולד ז"ל (דודה של משה, שולי ושרה, אימא של שרה סימון). מדובר בבניין ששוכן ברח' 3 במאי מס. 6.

הבניין מצוין בשלט צנוע הפונה אל הרחוב. מתחת לשלט יש קמרון, כשנכנסים בו מתגלית חצר פנימית ענקית ויפה עם מבנה בצורה של האות ח', כשכל הכניסות הן מתוך החצר הפנימית.

נראה שהבניין הבנוי מלבנים אדומות השתמר ברובו מלפני המלחמה. החצר מרוצפת אבנים קטנות ועץ ענק מטיל צל על רוב החצר. יש לשער שגם כאן היו השירותים, הכביסה והמקלחות בחצר, והיא בודאי הייתה תוססת ומלאת חיים.

יצאנו מהעיר שמחקה כמעט כל זכר ליהודים ולחיים היהודיים שהיו בה ברגשות מעורבים של שמחה, עצב וגעגוע אל משפחה ענקית שהפסדנו ולא זכינו להכיר.

המקורות לחומר:

* עדות של יחיאל ז"ל שנרשמה ע"י דב ורדי בעין השופט בתחילת שנות השמונים.

* דפי עדות שמולאו ע"י ללק ז"ל לגבי בני משפחתו.

* אתר ארגון יהדות זגלמביה בישראל.

* עבודת שורשים של איתי פרי מ-1988 .

* ספר קהילת יהודי דומברובה גורניצה וחורבנה (1971) בעריכת צוות ובהשתתפות מ. גלברט.

* פנקס הקהילות, פולין, כרך 7, מחוזות לובלין-קייילצה. בעריכת ניין אברהם. ירושלים: יד ושם, תשנ"ט, ע' 131 – 135 .